

Mustafa Hulûsi Efendi (Mustafa ÇALGÜNERİ) (1872-1938)

1872 yılında Denizli'ye bağlı Çal Kazası Süller Köyü'nde doğan Mustafa Hulûsi Efendi'nin babası Müderris Hacı Mehmet Hamdi Efendi'dir. İlk öğrenimini köyündeki medresede aldıktan sonra Denizli merkezdeki Müfti Efendi Dairesi'nde derslere devam ederek medrese eğitiminde bir aşama olan "Mültekâ"yı bitirmiştir. Daha sonra İstanbul'a gelerek Fatih Dersiâmlarından Taşköprülü Abdullah Efendi'nin derslerine devam eden Mustafa Hulûsi Efendi, ondan icazet alarak medrese eğitimini tamamlamıştır. Bu sırada sınavla girmiş olduğu Mekteb-i Nüvvâb'a (şer'î hukukun icrasında kadıların yardımcısı olan naiblerin yetiştiği) devam eden M. Hulûsi Efendi, Ekim 1899'da bu okuldan mezun olmuştur.

6 Ağustos 1900 tarihinde fahrî olarak Çal Kazası Müftülüğü görevini üstlenen M. Hulûsi Efendi, 13 Nisan 1904'te bu göreve kadrolu/aylıklı olarak atanmıştır. Bu görevi sırasında birinci rütbeden mecîdî nişanı ile ödüllendirilmiştir. İlmiye sınıfına mahsus rütbe/unvanı 1904 yılında "Mûsıla-i Sahn" iken 1910 yılında "Mûsıla-i Süleymaniye"ye yükseltilmiştir. Çal Müftülüğü görevini 13 Ekim 1911 tarihine kadar sürdüren M. Hulûsi Efendi, bu tarihte yerine atanan kardeşi Ahmet İzzet Efendi'ye bu görevini devrederek Kütahya sancağı nâibliğine başlamıştır. 21 Mart 1914'te Karahisar-ı Sâhib Kadısı olarak görevlendirilen M. Hulûsi Efendi yaklaşık bir yıl bu görevi yürüttükten sonra 23 Mart 1915'te Kütahya kadılığı ve bidayet mahkemesi başkanlığına atanmıştır.

Tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Kadı Hulûsi Efendi tekrar Karahisar-ı Sâhib Sancağı merkez kadılığına tayin edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Damat Ferit Paşa Hükümeti emirleri çerçevesinde Millî Mücadelenin aleyhinde faaliyet gösteren Karahisar-ı Sâhib Mutasarrıfı Arnavut Mahmud Mahir Bey'in Kuvâ-yı Milliye ve 23. Tümen Kumandanı Ömer Lütfi Bey tarafından görevden el çektirilmesinden sonra 14 Eylül 1919'a Mutasarrıflık Vekâletine Kadı Mustafa Hulusi Efendi atanmıştır.

Heyet-i Temsiliye ile İstanbul'da yeni göreve gelen Ali Rıza Paşa Hükümeti arasında yürütülen Amasya Görüşmeleri sonrasında Meclis-i Mebusan'ın toplantıya çağırılması kararlaştırılmıştır. Bu Meclis için Karahisar-ı Sâhib Sancağı'nda yapılacak mebusluk seçimlerinde Kadı M. Hulûsi Efendi halk tarafından aday gösterilmiştir. 29 Kasım 1919'da yapılan

seçimde; 23. Fırka Kumandanı Yarbay Ömer Lütfi Bey 90 oy, Liva Merkez Kadısı Mustafa Hulusi Efendi 63 oy ve Yarbay rütbesinde iken istifa eden Karahisarlı Ali (Çetinkaya) Bey 52 oy olarak seçilmişlerdir. Mebusların mazbataları 28 Aralık 1919'da Dâhiliye Nezaretine gönderilmişse de eksikliklerin düzeltilmesi için Karahisar-ı Sâhib Mutasarrıflığı'na iade edilmiş ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra 13 Ocak 1920'de tekrar Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir. Mebus seçilen Mustafa Hulûsi Efendi 16 Aralık'ta İstanbul'a hareket etmiştir.

12 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusanın 4. Dönemi'nin ilk toplantısında hazır bulunan mebuslar arasında Mustafa Hulûsi Efendi de bulunmaktaydı. Mustafa Hulûsi Efendi, Meclis-i Mebusan'da 4. Şubede görev almıştır. Yasama faaliyeti çerçevesinde Mustafa Hulûsi Efendi, diğer bazı mebuslarla birlikte Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na verdikleri önerge ile; Kütahya, Eskişehir, Konya, Karahisar-ı Sâhib ve Kastamonu dahilinde ağnam vergisi için sayım işlemine Mayıs ayında başlamasını teklif etmişlerdir. Meclisin 10 Mart 1920 tarihli oturumunda bu teklifin gündeme alınması kabul edilmişse de İstanbul'un işgali ve Meclisin tatil edilmesi nedeniyle teklif yasalaşamamıştır.

Meclis-i Mebusan'ın tatil edilmesi ve Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mart 1920 tarihli seçim genelgesi gereğince seçimler yapıldıktan sonra TBMM 23 Nisan 1920'de açılmıştır. Meclis-i Mebusan'a katılıp da Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine Anadolu'ya geçerek TBMM'ye katılan mebuslar arasında Mustafa Hulûsi Efendi de bulunmaktaydı.

Mustafa Hulûsi Efendi, ailevi sebeplerden dolayı Ankara'ya gecikmeli olarak gelmiştir. Buna dair Meclis Başkanlığına telgraf gönderen Mustafa Hulûsi Efendi'ye izin verilmesi, Meclisin 8 Temmuz 1920 tarihli oturumunda kabul edilmiştir.

Ağustos 1920 başlarında Ankara'ya ulaşmış olan Mustafa Hulûsi Efendi, 18 Ağustos 1920'de TBMM'ne takdim edilmiş ve Meclis çalışmalarına katılmıştır. Mecliste Program, Adliye, Şer'îye ve Evkâf Encümenlerinde görev yapan Mustafa Hulûsi Efendi; dönem içerisinde 3 kez kürsüden konuşma yapmış, 1 soru ve 2 gensoru önergesi vermiştir.

Mustafa Hulûsi Efendi'nin TBMM'de yasama faaliyetleri çerçevesinde Meclis gündemine getirdiği hususlardan birisi, Kütahya Mutasarrıflığı'na vekâlet etmekte olan Kadı Ahmed Âsım Efendi'ye Kuva-yı Seyyare Kumandanlığı emriyle mıntika kumandanı tarafından yapılan saygısızca muameledir. Mıntika kumandanının bazı kişilerin tehcir edilmesi isteğini, kanuna aykırı olduğu için ret eden Ahmed Âsım Efendi'nin evine baskın yapılmış ve kendisi zorla Gediz'e götürülmüştür. Burada da hakarete maruz kalan Ahmed Âsım Efendi'den Kütahya'yı terk etmesi istenilmiştir. O da Ankara'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Mustafa Hulûsi Efendi'nin bu konudaki soru önergesine 9 Aralık 1920'de cevap veren Dâhiliye Vekâleti Vekili Dr. Adnan Bey, konu ile ilgili görüşmeler yapıldığı, yapılan yanlış uygulama için gerekli uyarıların yapıldığı ve Ahmed Âsım Bey'in Kütahya'ya dönüp mutasarrıf vekilliğine devam edeceğini söylemiştir.

İstiklal Mahkemesi tarafından mahkûm edilen Konya Eşrafından Beşereli (Başaralı) Mustafa Efendi'nin cezasının affedilmesi için Mustafa Hulûsi Efendi tarafından Meclis Başkanlığına bir önerge verilmiştir (26 Ocak 1922). Lâyiha Encümenine havale edilip uygun bulunduktan sonra teklif Meclis Genel Kurulu gündemine alınmıştır. Yapılan görüşmelerde; Beşereli Mustafa Efendi'nin Kuvâ-yı Milliye döneminden itibaren Millî Mücadele'yi desteklediği, yanlış anlaşılma neticesinde rüşvete aracılık suçlamasıyla 3 sene hapis cezasına çarptırıldığı anlaşılmıştır. Yapılan oylamada; Başaralı Mustafa Efendi'nin affına dair kanun TBMM tarafından kabul edilmiştir (6 Eylül 1922).

Mustafa Hulûsi Efendi'nin Meclis gündemine taşıdığı konulardan birisi de işgal bölgesinde kalan memurların durumu olmuştur. Düşman işgaline uğrayan yerlerdeki memur ve öğretmenlerden işgal döneminde görevlerine devam edenlerin zaferin kazanılması ve işgalin sona ermesinden sonra hangi muameleye tabi tutulacakları önemli bir husus

idi. Hükümetçe; işgalden kurtarılan bölgelerde işgal sırasında memuriyetine devam eden veya İstanbul Hükümeti'nce atandıkları görevlere devam edenlerden Millî Mücadele aleyhinde faaliyet göstermeyenlerin işgalden sonra da memuriyette istihdamları karar altına alınmıştı (18 Ocak 1922). Bununla birlikte zaferin kazanılmasından sonra işgalden kurtarılan yerlerdeki memurların bir kısmı işten el çektirilmiştir. Mustafa Hulûsi Efendi, Kütahya Mebusu Cemil ve Denizli Mebusu Yusuf Beyler Meclis Başkanlığına bir önerge vererek konuyu gündeme getirmişlerdir. Seçim bölgelerine yaptıkları ziyaretlerde bu konuda şikayette bulunduğu belirtilen önergede, işgal döneminde memuriyetlerine devam edenlerin milli harekete zararlı faaliyetlerde bulunmayanların araştırılarak memuriyette istihdamları talep edilmekteydi. İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'nden 24 Ekim 1922 tarihinde verilen cevapta; düşman emellerine meyiletmeyen ve ahlâkı düzgün olanların memuriyetlerine devam edeceklerinin Hükümetin 12.10.1922 tarihli kararı iktizasından olduğu belirtilmekteydi.

I. TBMM'de görev alan diğer mebuslar gibi Mustafa Hulûsi Efendi de 29 Kasım 1920 tarihli ve 66 Sayılı İstiklâl Madalyası Kanunu'na göre yeşil şeritli istiklâl madalyası ile ödüllendirilmiştir. 1923 yılında II. TBMM'nin toplanmasıyla birlikte Mustafa Hulûsi Efendi'nin milletvekilliği görevi sona ermiştir. Tekrar Çal kazasına dönerek vaizlik yapmaya başlayan Mustafa Hulûsi Efendi 1 Kasım 1928 tarihinde emekli olmuştur. Emekli olduktan sonra Çivril kazası Gümüşsuyu bucağındaki çiftliğinde yaşamına devam etmiştir.

Emeklilik döneminde geçim sıkıntısı çeken Mustafa Hulûsi Efendi, Kütahya Milletvekili ve CHP Genel Sekreteri Recep (Peker) aracılığıyla Başvekil İsmet Paşa'ya bir dilekçe ile başvurarak, boş olan Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Heyeti üyeliğine atanmak istediğini belirtmiştir. Milletvekilliği sona erdikten sonra on sekiz kişilik ailesiyle geçim sıkıntısına düştüğünü ifade eden Mustafa Hulûsi Efendi; Kütahya ve Karahisar-ı Sahib vilayetlerinde hakimlik yaptığını ve Müşavere Heyeti azalığına atanmak için gerekirse imtihana tabi tutulmaya razı olduğunu vurgulamıştır (4.11.1931). Mevcut belgeler ışığında böyle bir atamanın gerçekleştiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Medrese eğitimi almış olması nedeniyle Arapça ve Farsça bilen Mustafa Hulûsi Efendi, 25 Ağustos 1938 tarihinde vefat etmiş ve cenazesi doğduğu yer olan Çal kazası Süller köyünde toprağa verilmiştir. Mustafa Hulûsi Efendi evli olup on dört çocuğu vardı. Oğullarından 1907 doğumlu M. Cemil Çalgüner, VII ve VIII. dönem TBMM'de Denizli milletvekilliği yaparken 1908 doğumlu Mehmet Rifat Çalgüner ise 1967-1974 yılları arasında TBMM Genel Sekreterliği görevini yürütmüştür.

Şaban ORTAK

KAYNAKÇA

TBMM Mebus Sicil Arşivi, SM.242.1.1. (TBMM I. Dönem mebusları arasında Mustafa Hulûsi Efendi'nin Sicil No: 242'dir.)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA) 30.10.0.0/5.28.44, Tarih: 24.10.1338.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA) 30.18.1.1/4.45.4, Tarih: 18.1.1338.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, (BCA) 30.10.0.0/26.150.14, Tarih: 18.1.1338.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri, (BOA.DH.İ.UM.EK.) 57/16, Tarih: R-25-09-1335.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri, (BOA.DH.İ.UM.EK.) 57/18, Tarih: R-26-10-1335.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri, (BOA.DH.İ.UM.EK.) 117/40, Tarih: H-29-04-1335.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri, (BOA.DH.İ.UM.EK.) 117/55, Tarih: H-03-05-1336.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri, (BOA.DH.İ.UM.EK.) 57/23, Tarih: H-14-02-1338.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri, (BOA.DH.İ.UM.EK.) 85/14, Tarih: H-25-03-1339.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C. I, İçtima Senesi: 1, İnikad: 1 (12 Kanunusani 1336).

Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923), c. 3, (Haz: Fahri Çoker ve Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu), TBMM Vakfı Yay., Ankara, 1995.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, C. 2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, C. 3.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, C. 6.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, C. 16.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: I, C. 22.

ALBAYRAK, **Sadık, Son Devir Osmanlı Uleması** (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali), C. 4-5, Millî Gazete Yay., İstanbul, 1981.

ALTINTAŞ, Ahmet, **Milli Mücadele'de Afyonkarahisar (1919-1922)**, Afyonkarahisar Valiliği Yay., Afyonkarahisar, 2011, s. 72-74.

BEYOĞLU, Süleyman, "Kuvâ-yı Milliye'den Afyon Kongresi'ne", **Milli Mücadele ve Büyük Taarruzda Afyonkarahisar**, (Ed: Doç. Dr. Hasan Babacan) s. 165-182.

CEBESOY, Ali Fuat, **Millî Mücadele Hâtıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1953.

KALAFAT, Oğuz, **Afyon Milletvekilleri (1-3. Dönemler)**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2009.

TOK, Turgut, "İki İstiklal Madalyalı Kahraman: Müftü Ahmet İzzet Çalgüner (1875-1952)", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C. 6, Sayı: 3 (Eylül 1919), s. 1816-1829.

YAŞAR, Selman, **Siyasal, Sosyal, Ekonomik Yönleriyle Afyon (1923-1960)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007.

https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Mebusan_meclisi_ozluk_dosyalari/ORTAK_MAZBATALAR/D763/G007/SM_696_M_4.pdf (Erişim Tarihi: 28.09.2023)

30/10/2024 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mustafa-hulusi-efendi-mustafa-calguneri-1872-1938/?pdf=6773> adresinden erişilmiştir